FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Ёрова Сайёра Каримовна

Самарқанд давлат тиббиёт институти, Тиббиёт ва Таълим факултети, Тиллар кафедраси инглиз тили ўқитувчиси

НУТҚ МАДАНИЯТИ ҲАР БИР ЭТНОСГА ХОС БЎЛГАН НУТҚ УСЛУБИ ВА ИЖТИМОИЙ МАҚОМИГА ЭГА

Аннотация

Мақолада инглиз ва ўзбек терминологиясига асосланган тиббий терминологияга дискурсив таҳлил, лингво-прагматик ёндашув келтирилган. Тадқиқотнинг назарий қисми ўзбек ва инглиз тиббиёт атамаларининг баёнига оид мисоллар билан тасдиқланиб, хилма-хиллик турли типдаги лисоний шахсларнинг мавжудлиги билан боғлиқлиги кўрсатилган.Инглиз ва ўзбек тиббий дискурсларнинг қиёсий тадқиқи ва тиббий атамаларнинг кенг фойдаланиши юқори малакали тиббиёт ходимларини тайёрлашнинг коммуникатив усулларини ишлаб чиқиш, инглиз ва ўзбек тилларининг тиббий луғатларини яратиш каби масалалар ижросини таъминлашда муносиб ҳисса бўлиб қўшилиши мумкин.

Калит сўзлар: расмий алоқа, тиббиёт ходимлари, тилшунослик, нутқ, мулоқот иштирокчилари, тиббий терминология.

Дунё тилшунослигида мулоқот жараёнида нутқий таъсир ҳамда гап ва нутқий қурилманинг дискурсив хусусиятларини тизимли равишда таҳлил қилиш анъанаси кенг кўламда ёйилган. Дискурс ҳодисасининг замонавий тадқиқ йўналишлари ушбу ҳодиса доирасида турли дискурсда намоён бўладиган нутқ фаоллашувини, мулоқот кечимида муҳим аҳамият касб этадиган психоэмоционал жиҳатлар, нутқни бошқарувчи шахснинг нутқий имкониятлари билан қизиқиб, уларнинг прагматик ифодасини боғлиқликда ўрганади. Мулоқот иштирокчилари ўз фикрларини маълумот

сифатида етказишсада, мазкур маълумотларни қабул қилиш даражаси, мулоқотдаги лисоний ифода, лексик бирликларнинг тўғри танлови тингловчига таъсир ўтказишда муҳим ўрин тутади. Шунингдек, соҳага оид формал мулоқот усулларидан самарали фойдаланиш ҳам аҳамиятлидир.

Шунинг учун ҳам маълум соҳа вакилларининг нутқи ва мулоқоти социолингвистика учун ҳам, лингвопрагматика учун ҳам аҳамиятлидир. Хусусан, сиёсатчилар, тиббиёт ходимлари, ҳарбийлар ва шу каби алоҳида соҳа вакилларининг мулоқотида қўлланиладиган лисоний бирликларни муайян бир тил доирасида ва тиллар қиёси асосида ўрганишга бўлган қизиқиш айниқса кейинги ўн йилларда кескин ошганлиги кузатилади (Михалёва., 2004; Сейранян, 2016; Ибрагимова, 2017).

Мисол тариқасида қуйидаги тиббий терминларга эътибор қаратсак, уларнинг инглиз ва ўзбек тиллардаги қиёсий таржимасига фарқлар борлиги, баъзан айнан ўша таржимани ўзини бериши мумкин.

Бавосил – гемарой – haemorrhoea- hemorrhoids

Бавосил (геморрой) - Орқа пешов ичидаги ёки ташқарисидаги оғриқли, кичик шишиш. Улар шишган веналардир (томирлардир). Геморрой ўзбек халқ тилида бавосил сўзи билан маълум бўлиб, замонавий тилшуносликда геморрой тушунчаси кўпроқ ишлатилади.

Геморрой қозиқлар сифатида ҳам танилган, анал каналдаги қонтомир тузилмалардир. Оддий ҳолатда улар ахлатни назорат қилишда ёрдам берадиган ёстиқлардир. Улар шишган ёки яллиғланганда касалликка айланади. Қиёсланг:Hemorrhoids, or piles, are a common problem. These swollen veins inside the rectum or outside the anus can cause pain, anal itching and rectal bleeding. Symptoms often improve with at-home treatments but on occasion people need medical procedures. Eating more fiber can help prevent hemorrhoids. Hemorrhoids are swollen, inflamed veins around your anus or the lower part of your restum. There are two types: External hemorrhoids, which form under the skin around your anus. Internal hemorrhoids, which form in the lining of your anus and lower rectum.

Tarjimasi: Геморрой ёки қозиқлар кенг тарқалган муаммодир. Тўғри ичак ичидаги ёки анус ташқарисида шишган томирлар оғриқ, анал қичишиш ва ректал қон кетишига олиб келиши мумкин. Симптомлар кўпинча уйда даволаниш билан яхшиланади, лекин баъзида одамлар тиббий муолажаларга муҳтож бўлади. Кўпроқ толали овқатлар геморройнинг олдини олишга ёрдам беради. Геморрой - бу анус атрофидаги шишган, яллиғланган томирлар ёки орқа ичакнинг пастки қисми. Иккита тури мавжуд: анус атрофидаги тери остида ҳосил бўлган ташқи геморрой. Анус ва пастки тўғри ичакнинг шиллиқ қаватида ҳосил бўлган ички геморрой

2. Курт / гижжа – ascariasis / ляблия – vermis, ascariasis/ helminthiasis - worms, helminthiasis, ascaridosis

Гижжалар бу бир қатор паразит чувалчанглар бўлиб, ҳайвон ва ўсимликлар ҳисобига яшайди, уларинг ичида ривожланади ва кўпаяди. Инсонлар хам бундан истисно эмас. Гижжа – одам, ҳайвон ва бошқа тирик организмларда яшаб, касаллик пайдо қиладиган паразитларнинг умумий номи, гелминитлар (ЎТИЛ.1. 2006: 500). Курт – узун танасини эгиб-ёзиб ёки жуда кўп оёқлари воситасида судралиб юрадиган умуртқасиз майда жонивор (ЎТИЛ. 5. 2008: 384).

Тиббиётда одам организмида яшаб, касаллик пайдо қиладиган “ascariasis, vermis” деб юритиладиган паразитларни номлашда инглиз тиббий нутқида “ascariasis ва helminthiasis” терминлари, ўзбек тиббиётида эса ушбу терминлардан ташқари “гижжа ва қурт” сингари халқона атамалар ҳам қўлланилади. Қиёсланг:

Аскарида (қурт) - Одамларнинг ичакларида яшовчи ва ноқулайликлар, қорин оғриғи, қувватсизлик ва баъзан ичакнинг тўсилишига олиб келувчи катта қуртлар.

Ascariasis (as-kuh-RIE-uh-sis) is a type of roundworm infection. These worms are parasites that use your body as a host to mature from larvae or eggs to adult worms. Adult worms, which reproduce, can be more than a foot (30 centimeters) long. Ascariasis occurs most often in children in tropical and subtropical regions of the world — especially in areas with poor sanitation and hygiene Таржимаси: Аскариоз -юмалоқ қурт инфекциясининг бир тури. Бу қуртлар личинкалар ёки тухумлардан катталар қуртларигача етишиш учун танангизни уй эгаси сифатида ишлатадиган паразитлардир. Кўпаядиган катталар қуртлари узунлиги бир футдан (30 сантиметр) кўпроқ бўлиши мумкин. Аскариоз кўпинча дунёнинг тропик ва субтропик минтақаларида, айниқса санитария ва гигиена ҳолатлари ёмон бўлган жойларда яшовчи болалар танасида учрайди.

3. Бужама / ҳуснбузар /бўйдоқлик – acne-acne, pimple

Бужама (ҳуснбузар) - юз, кўкрак ёки орқадаги учи бир оз

йирингли ёки кирдан бўлган қорақалпоқчали шишчалар. Кўпинча ёшларда учрайди (бўйдоқлик).

Ҳуснбузар ёки акне- Халқ тилида Бужама деб ҳам номланади.Терида йирингли яллиғʻланиш жараёнларида ёғ ҳужайралари кўп бўлган соҳаларда учрайди-орқа, кўкрак, юз. Болаларда жинсий етилиш маҳал пайдо бўлади.Тери қалинлашиб организмда ёғ безлари баланси бузилиши анаболик жараённинг бузилиши натижасида ҳосил бўлиши мумкин.Терида оқ кулранг нуқталар қизил тугунлар йирингли пуфаклар ҳосил бўлади.

Acne – NHS - husnbuzar

Қиёсланг: Acne is a skin condition that occurs when your hair follicles become plugged with oil and dead skin cells. It causes whiteheads, blackheads or pimples. Acne is most common among teenagers, though it affects people of all ages.

Effective acne treatments are available, but acne can be persistent. The pimples and bumps heal slowly, and when one begins to go away, others seem to crop up. Depending on its severity, acne can cause emotional distress and scar the skin. The earlier you start treatment, the lower your risk of such problems.

Таржимаси: Акне - бу соч фолликулалари ёғ ва ўлик тери ҳужайралари билан тиқилиб қолганда пайдо бўладиган тери касаллиги. Бу оқ доғлар, қора нуқта ёки сивилсаларга сабаб бўлади. Акне кўпинча ўсмирлар орасида учрайди, аммо у барча ёшдаги одамларга таъсир қилади. Акне даволашнинг самарали усуллари мавжуд, аммо акне доимий бўлиши мумкин. Сивилсе ва бўртмалар аста-секин тузалиб кетади ва кимдир кета бошласа, бошқалари пайдо бўлади. Унинг зўравонлигига қараб, акне ҳиссий тангликни келтириб чиқариши ва терини яра қилиши мумкин. Даволанишни қанчалик эрта бошласангиз, бундай муаммолар хавфи шунчалик камаяди.

4. Бўриоғиз – fissure palatum- cleft palate, dens canine

“Бўри оғиз” - Бундай туғилган боланинг танглайи бўлинган ёки оғиз бўшлиғининг тепа қисмида одатдан ташқари бўлган йиртиқ жойи бўлади.

Бўри танглай (танглай ёриғи) ва қуён лаб (хейлолизис)

Танглай ўрта қисмидаги ёриқ бўлиб, эмбрионал ривожланиш даврида танглай икки ярмини ёки юқори жағ оролчаларини бир-бирига қўшилмаслиги натижасида юзага келади. 2500 та чақалоқдан биттасида учрайди.

Давоси фақат оператив йўл билан, бир нечта босқичли операция орқали лаблар хейлопластика ва танглай уранопластика қилинади. Қиёсланг:

Cleft lip and cleft palate – bo’ri og’z, yoriq lab

Cleft lip and cleft palate, also known as orofacial cleft, is a group of conditions that includes cleft lip, cleft palate, and both together. A cleft lip contains an opening in the upper lip that may extend into the nose. The opening may be on one side, both sides, or in the middle. A cleft palate occurs when the roof of the mouth contains an opening into the nose. These disorders can result in feeding problems, speech problems, hearing problems, and frequent ear infections. Less than half the time the condition is associated with other disorders.

Cleft lip and palate are the result of tissues of the face not joining properly during development. As such, they are a type of birth defect. The cause is unknown in most cases. Risk factors include smoking during pregnancy, diabetes, obesity, an older mother, and certain medications (such as some used to treat seizures). Cleft lip and cleft palate can often be diagnosed during pregnancy with an ultrasound exam.

Таржимаси: Ёриқ лаб ва танглай ёриғи, шунингдек, орофасиял ёриқ сифатида ҳам танилган, лаб ёриғи, танглай ёриғи ва иккаласини бирлаштирадиган касалликлар гуруҳидир. Ёриқ лабда юқори лабда бурунгача чўзилиши мумкин бўлган тешик мавжуд. Очилиш бир томонда, иккала томонда ёки ўртада бўлиши мумкин. Оғизнинг томида бурун тешиги бўлса, танглай ёриғи пайдо бўлади. Бу бузилишлар овқатланиш муаммолари, нутқ муаммолари, эшитиш муаммолари ва тез-тез қулоқ инфекцияларига олиб келиши мумкин. Вазиятнинг ярмидан камроғи бошқа касалликлар билан боғлиқ.

Дудоқлар ва танглай ёриқлари ривожланиш жараёнида юз тўқималарининг тўғри қўшилмаслиги натижасидир. Шундай қилиб, улар туғма нуқсонларнинг бир туридир. Кўп ҳолларда сабаб номаълум. Хавф омилларига ҳомиладорлик пайтида чекиш, диабет, семизлик, кекса она ва баъзи дорилар (масалан, баъзилари соқчиликни даволашда қўлланилади) киради. Кўпинча ҳомиладорлик пайтида лаб ва танглай ёриғини ултратовуш текшируви ёрдамида аниқлаш мумкин.

Тиббий дискурсда мулоқот моделлари одатда фақат тиббий жараёнлар, тиббий мулоқот кўникмаларига йўналтирилган деб ҳисобланса-да, кўпчилик шифокорлан беморнинг тиббий тарихни ўрганиш учун янги мулоқот усулини қўллаш, яъни беморнинг ўз касалликларига бўлган нуқтаи назарини, фикрини (McWhinney, 1989) билиш муҳим стратегия сифатида қабул қилади. Натижада, бемор соғлиги билан боғлиқ кўпгина масалаларни тушуниш ва ҳал қилиш учун зарур бўлган тиббий терминларни хилма-хиллиги маълумотларни тўпланишига ва беморнинг муаммоларига аниқ ташҳис қўйиш ва даволаш йўлларини биргаликда муҳокама қилиш учун кенг йўл очади. Мулоқот жараёнида беморда қониқиш ҳосил қилиш кейинги мулоқот ва муолажа жараёнларида муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Cordella M., Forbes K. Discourse control and leadership in conflict talk. Onomázein: Revista de Lingüística, Filología y Traducción del Instituto de Letras de la Pontificia Universidad Católica de Chile, 3, 1998. –P 45–61.
2. Бурий Е.В. Коммуникативно-дентологическая культура библиотечно-информационного специалиста: сущность, теоретический базис, развитии. АКД. Москва – 2018.
3. Макушева Ж.Н., Ковалёва М.Б. Специфика медицинского дискурса. Филологические науки. Вопросы теории и практики, No 5 (35) 2014. –С 108-115.
4. Раҳимов А. Тилни парадигмалар асосида ўрганиш муаммолари // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2012. – № 2. – Б. 20-25.
5. Ҳаммабоп Тиббиёт Қўлланмаси 2013, 76 бет
6. Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 2000-йил
7. Манба: Тиббиёт энциклопедияси Goitre – Wikipedia – bo'qoq https://en.wikipedia.org
8. (https://en.wikipedia.org/wiki/Helminthiasis).
9. https://www.nhs.uk › conditions
10. https://en.wikipedia.org
11. (https://www.mayoclinic.org/ diseases-conditions/ascariasis/).